

Visandets handlingar: Hur en slöjdlärare lär en elev använda slipkula på bormaskin

Camilla Gåfvels

Den här artikeln beskriver en vardaglig undervisningssituation där en slöjdlärare instruerar en elev i årskurs fyra om hur slipkula kan användas på en bormaskin för att tillverka en mindre träskål med len yta. Varför är det viktigt?

V isan ts handlingar : H ur en slöjdlärare lär en elev a pplicera slipkula på bormaskin

I v ardaglig undervisning instruerar slöjdlärare n hur slipkula kan användas för att tillverka en mindre träskål med len yta. Varför är det viktigt?

I slöjdundervisning finns aspekter som inte går att prata om på ett enkelt sätt. Kommunikationen sker till stor del med stöd av *visandets handlingar* (jfr Biesta, 2021) vilket innebär en form av icke-verbalt språkande, som likväl är centralt i undervisningen. Visandets handlingar innefattar sinnligt erfarenhet – där görande, seende, handlande och materiella konsekvenser kan förstås som specifika för hantverkets bildningserbjudanden (jfr Sjöström & Tyson, 2022; Tyson, 2017; se även Johansson, 2021). Utöver språkande och material, kännetecknas undervisningen i trä- och metallslöjd av kroppens positionering i relation till materialet, där fel rättas till i handling (jfr Tempte, 1997). Hantering av material ger på detta sätt läraren direkt tillgång till elevers förståelse, till skillnad från ämnen med mer uttalade teoretiska kunskapsstraditioner (Ekström & Lindwall, 2020; jfr Carlgren, 2015). Genom att tillhandahålla ett *didaktiskt exempel* (Anderhag et al. 2023) – utgörande exemplifiering av konkreta didaktiska överväganden – pekar denna artikel mot betydelsen av att uppmärksamma slöjdlärares mångfacetterade (icke-verbala) språkande i så kallade vardagliga undervisningssituationer – primärt genom kroppsligt och materiellt grundade handlingar. I det här fallet handlar det didaktiska exemplet om ”rätt och fel” i slöjdundervisning, med syfte att erbjuda fördjupad förståelse för liknande undervisningssituationer och de återkommande överväganden som sker in situ.

Data och analys : Två filmade lektioner

Studien är del av ett större forskningsprojekt som specifikt handlar om återkoppling i praktisk-estetiska ämnen inom ramen för Stockholm Teaching & Learning Studies – en praktisknära forskningsplattform i Storstockholm med skilda huvudmän och lärosäten. I studien har två slöjdlektioner i trä- och metallslöjd spelats in med handhållen kamera respektive kamera på stativ.

Videodata har transkriberats visuellt (Aarsand & Sparrman, 2019; jfr Murphy, 2021) vilket innebär att centrala händelser tecknas ner som ett sätt att artikulera såväl som visualisera *visandets handlingar*. De visuella aspekterna av transkriberingsarbetet är viktiga i den analytiska processen då de kommunicerar centrala materiella händelser och fenomen i slöjdamnet. Valet av analyserad sekvens har gjorts *tillsammans* med undervisade lärare och arbetslaget i praktisk-estetiska ämnen på skolan där studien genomfördes.

Elever ställs inför helt okända praktiska situationer

I det följande redogörs för en sekvens med skilda modaliteter – såsom blickar, språk, kroppsliga korrigeringar med mera – som kommer till uttryck i interaktionen mellan slöjdlärare och elev. Eleven står i begrepp att påbörja slipning av det som så småningom ska bli en färdig träskål. I momentet används en särskild slipkula som monteras på en vanlig bormaskin.

Sekvensen börjar när läraren A-M plockar fram och öppnar den stora gröna plastlåda som bormaskinen ligger i. Den totala tidsåtgången i den redovisade sekvensen är strax under två minuter.

Bild 1	A-M öppnar upp den gröna plastlådan som bormaskinen är placerad i. Därefter instrueras eleven verbalt att plocka upp bormaskinen. A-M pekar på bormaskinen och uppmanar eleven att lägga den på bänken, stänga lådan och placera lådan under bordet. Eleven stänger lådan och ställer den under bordet, varpå A-M säger "bra".
Bild 2	A-M berättar att det är en speciell tillsats som ska användas och att den nuvarande därför ska tas bort. Eleven har hela tiden blicken riktad mot bormaskinen. A-M ger bormaskinen till eleven och riktar sin blick mot eleven och iakttar elevens handlag med maskinen.
Bild 3	Eleven skruvar och får bort borren som tidigare var fastsatt. A-M pekar på slipkulan och säger "ta den". Hon riktar sedan blicken mot bormaskinen och säger "skruva lite mer", för att slipkulan ska kunna fästas. A-M tar tag i bormaskinen så att eleven ska få en bättre riktning när hen skruvar. Eleven tar upp slipkulan. A-M tar bokstavligt talat ett steg tillbaka och tittar.
Bild 4	Eleven börjar arbetet med att sätta in slipkulan. När det sker tar A-M ett steg fram igen och tittar närmre, för att försäkra sig om att eleven gör rätt. Eleven skruvar och får hålet större och får höra "bra" samtidigt med ett nickande från A-M. Tillsatsen med slipkulan klickar i och A-M säger "skruva fast". Eleven känner efter om slipkulan sitter fast och A-M tar bormaskinen från eleven, kontrollerar och säger "ja".
Bild 5	A-M drar igång bormaskinen och säger återigen "ja". Hon uppmanar eleven att förändra sin kroppsposition, genom att först flytta sig själv som exempel. A-M visar hur eleven ska hålla bormaskinen. Eleven nickar och deras blickar möts. A-M för ner slipkulan mot skålen och börjar slipa. Hon frågar eleven "okej?" varpå eleven nickar. A-M berättar att när eleven är nöjd med resultatet kan hen vända på skålen och slipa från andra sidan. Eleven svarar "ja" och nickar.
Bild 6	Eleven börjar slipa. Direkt är A-M framme och ändrar subtilt vinkeln på bormaskinen genom att lägga sina händer på elevens händer medan maskinen fortfarande är igång. Händelsen sker snabbt och när A-M lämnar eleven slipar hen självständigt.

Table 1.

Situationen utspelar sig alltså när slöjdläraren instruerar och stöttar eleven i det inledande arbetet med en slipkula monterad på en bormaskin. Det handlingsburna kunnandet som framträder kan förstås som en kombination av (a) blick, (b) språkande, (c) pekande, (d) korrigeringande handlingar och (e) relationen mellan kropp och materialitet.

H andlingsburna kunnandet framträder?

I sekvensen framträder hur läraren kommunicerar med skilda modaliteter och att arbetet får ta den tid som behövs. Bild 1 och 2 visar hur läraren med pekande visar *vad* elevens ska uppmärksamma i användning av bormaskinen. Medan läraren gör det håller hon i bormaskinen och tittar på eleven

och får till svar en nick från eleven som tittar koncentrerat på lärarens handlingar och hantering av bormmaskinen. I sekvensen framträder det tydligt hur blicken är en central del i lärarens kommunikation med eleven; både gällande att identifiera vad eleven *gör* med bormmaskinen och som ett sätt att urskilja när det är dags att gå vidare med nästa steg i instruktionen. Det innebär även att ta ett steg tillbaka och låta eleven pröva och utforska bormen mot trätan själv (bild 3). Vid en första anblick är det tydligt att eleven är fåordig med verbalspråklig kommunikation, med undantag från ett "ja" (bild 5). Dock, om man riktar blicken mot elevens kroppshållning och det sätt hon riktar uppmärksamhet mot lärarens kommunikation är det tydligt att eleven kommunicerar en förståelse genom nickande samt genom att visa sitt kunnande att ta bort en borm från bormmaskinen och ersätta den med en slipkula. För säkerhets skull – innan eleven börjar slipa – kontrollerar läraren att slipkulan sitter fast (bild 5). När eleven ska börja slipa låter läraren eleven påbörja arbetet men är snabbt framme och lägger sina händer över elevens och riktar händernas riktning så att vinkeln på bormen blir bättre (bild 6). Detta sker under ett par sekunder och läraren lämnar eleven därefter. Den korrigering handlingen visar att det finns en potential i icke-verbala instruktioner, i och med att mycket helt enkelt är svårt att förklara verbalspråkligt, såsom en specifik vinkel med en slipborm.

Implikationer – Visande, förevisande och modellerande

Det som framkommit är viktigt eftersom implikationerna av den analyserade sekvensen inkluderar ett uppmärksammande av hur kommunikativa resurser samspelar med sinnliga former av kunnande som inte alltid enkelt låter sig nedtecknas i klassrumstudier om slöjddämnet; mer specifikt i slöjdhandlingar mellan lärare och elev. Samtliga handlingar i sekvensen är exempel på en situerad praktik där det finns ett tydligt "rätt och fel"; där blickar, pekande, språkande och korrigering handlar om mening i relation till den specifika situation som utspelar sig mellan lärare och elev i slöjdsalen. Det *didaktiska exemplet* visar även hur både eleven och läraren delar uppmärksamhet mot bormmaskinen, byte av borm/tillsats och träskålen. Därtill framträder det med tydlighet *vad* läraren kan och *hur* eleven tittar och lyssnar för att komma vidare i arbetsprocessen, men även hur läraren väntar in eleven så eleven får göra de olika momenten själv – en form av samspel som handlar om riktad uppmärksamhet och meningsskapande. Att läraren är där snabbt och korrigerar med handens rörelse handlar alltså om att visst handhavande inte låter sig enkelt instrueras verbalt, utan enklare blir förståeligt genom *visandets handlingar*; innefattande sinnligt erfärande i vilket görande, seende, handlande och materiella konsekvenser kan förstås som specifika för hantverkets bildningserbjudanden

Avslutande kommentarer – hantverkets bildningserbjudanden

Med jämna mellanrum återkommer diskussionen om slöjddämnet på ledarsidor. Inte sällan beskrivs slöjddämnet som ett bildningsämne som rustar eleverna för att vara samhällsmedborgare; som förmår navigera och agera i en föränderlig verklighet. Just *didaktiska exempel* som sekvensen ovan kan vara en väg att skapa tydligare argument för slöjddämnets potential. Det handlar om att för såväl politiker som allmänhet beskriva på vilka sätt slöjddämnet möjliggör interaktion och kunskapsutbyte mellan sinnligt erfärande, material, instrument, verktyg, redskap, rätt och fel. Det är viktigt för att slöjddämneskunnande ska kunna bestå i en föränderlig omvärld.

Referenser

1. Aarsand, P. & Sparrman, A. (2021). Visual transcriptions as socio-technical assemblages. *Visual Communication*, 20(2), 289–309.
2. Anderhag, P., Andrée, M., Björnhammer, S. & Gåfvels, C. (2023). Den praktisknära forskningens bidrag till läraryrkets kunskapsbas – en analys av kunskapsprodukter från kollaborativ didaktisk forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 2–23
<https://doi.org/10.15626/pfsvol.nr.artikelnr>
3. Biesta, G. (2021). Konst som undervisning: konstundervisning "efter" Joseph Beuys.

[Rönninge]: Arkeater.

4. Carlgren, I. (2015). Kunskapskulturer och undervisningspraktiker. Daidalos.
5. Ekström, A. & Lindwall, O. (2020). Redskap och material. I M. Broth & L. Keevallik (Red.), *Multimodal interaktionsanalys* (183-195).
6. Johansson, M. (2021). Laddad slöjd: Slöjdkunnande och slöjdföremåls meningsskapande. *Techne serien - Forskning i slöjdpedagogik och slöjdvetenskap*, 28(3), 15-31.
<https://doi.org/10.7577/TechneA.4061>
7. Murphy, K. (2023) "Multimodality." I Duranti, R, George & Robin Conley Riner (Red.), *A New Companion to Linguistic Anthropology*, 443-60.
8. Sjöström, J. & Tyson, R. (2022). *Didaktik för lärande och bildning*. Liber.
9. Tempte, T. (1997). *Lilla arbetets ära: om hantverk, arbete, några rekonstruerade verktyg och maskiner*. Carlsson.
10. Tyson, R. (2017). *The rough ground narrative explorations of vocational bildung and wisdom in practice*. [Avhandling Stockholms universitet].